

3. Попова В.В. Поощрительные нормы современного российского права : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства ; история правовых учений» / В.В. Попова. – Омск, 2015. – 21 с.
4. Стрельченко О.Г. Заохочення як метод управління у сфері охорони здоров'я : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес ; фінансове право ; інформаційне право» / О.Г. Стрельченко ; Київський національний університет внутрішніх справ. – Київ, 2008. – 17 с.
5. Чернетецький Є.Є. Характеристика заслуги як основної підстави адміністративно-правового заохочення / Є.Є. Чернетецький // Держава і право. – 2009. – № 46. – С. 261-267.
6. Григорьев В.А. Наградное (поощрительное) право как средство предупреждения коррупции среди государственных служащих [Электронный ресурс] / В.А. Григорьев // Конституционное и муниципальное право. – 2003. – № 3. – С. 35-37. – Режим доступа : http://mic.tatarstan.ru/rus/file/pub/pub_11273.doc.
7. Льовіна В. Заохочення та порядок їхнього застосування [Електронний ресурс] / В. Льовіна // Юридичний журнал. – 2009. – № 1. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3123>.

REFERENCES

1. Arutyunova, S.E. (2007), “Basics of the administrative and legal regulation of incentives and encouragement of civil servants in the Russian Federation”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.14, Saratov state academy of right, Saratov, Russia.
2. Bondarchuk, O.H. (2012), “Encouragement as administrative and legal means of prevention and suppression of corruption among the personnel of the State Penitentiary Service of Ukraine”, *Derzhava i pravo*, iss. 57, pp. 218-223.
3. Popova, V.V. (2015), “Incentive norms of the modern Russian law”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.01, Omsk, Russia.
4. Strelchenko, O.H. (2008), “Encouragement as a method of management in the health sector”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Jurisprudence), 12.00.07, Kievan national university of internal affairs, Kyiv, Ukraine.
5. Chernetetskyi, E.E. (2009), “Characteristics of merit as the main reason of administrative and legal encouragement”, *Derzhava i pravo*, no. 46, pp. 261-267.
6. Hrihorev, V.A. (2003), “Award (incentive) right as a means of corruption prevention among civil servants”, *Konstitutsionnoe i munitsipalnoe pravo*, no. 3, pp. 35-37, available at : mic.tatarstan.ru/rus/file/pub/pub_11273.doc.
7. Lovina, V. (2009), “Encouragements and procedure of their application”, *Yurydychnyi zhurnal*, no. 1, available at : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3123>.

УДК 342.95: 343.353

ФАКТИЧНІ ОЗНАКИ ТА ЮРИДИЧНИЙ СКЛАД АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОСТУПКУ: ПОНЯТТЯ ТА РОЗМЕЖУВАННЯ

Колпаков В.К., д.ю.н., професор

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

У статті досліджується співвідношення фактичних ознак і юридичного складу адміністративного правопорушення. На підставі їх онтолого-гносеологічного аналізу розкрито зміст і практичне значення апостеріорних і апіорних ознак адміністративного проступку. Акцентовано увагу на їх ролі в розробці

понять «суспільна шкідливість адміністративного правопорушення» та «суспільна небезпека адміністративного правопорушення». Запропоновано нове бачення їх генетичних витоків, правової природи, співвідношення та розуміння. На підставі здійсненого дослідження сформульовано доктринальне визначення адміністративного правопорушення.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, онтологія адміністративного правопорушення, гносеологія адміністративного правопорушення, фактичні ознаки адміністративного правопорушення, юридичний склад адміністративного правопорушення, апостеріорні ознаки адміністративного правопорушення, апіорні ознаки адміністративного правопорушення, суспільна небезпека адміністративного правопорушення, суспільна шкідливість адміністративного правопорушення.

ФАКТИЧЕСКИЕ ПРИЗНАКИ И ЮРИДИЧЕСКИЙ СОСТАВ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВОНАРУШЕНИЯ: ПОНЯТИЕ И РАЗГРАНИЧЕНИЕ

Колпаков В.К.

Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина

В статье исследуется соотношение фактических признаков и юридического состава административного правонарушения. На основании их онтолого-гносеологического анализа раскрыто содержание и практическое значение апостериорных и априорных признаков административного проступка. Акцентировано внимание на их роли в разработке понятий «общественная вредность административного правонарушения» и «общественная опасность административного правонарушения». Предложено новое видение их генезиса, правовой природы, соотношения и понимания. На основании проведенного исследования сформулировано доктринальное определение административного правонарушения.

Ключевые слова: административное правонарушение, онтология административного правонарушения, гносеология административного правонарушения, фактические признаки административного правонарушения, юридический состав административного правонарушения, апостериорные признаки административного правонарушения, априорные признаки административного правонарушения, общественная опасность административного правонарушения, общественная вредность административного правонарушения.

THE ACTUAL INDICATION AND LEGAL COMPONENTS OF AN ADMINISTRATIVE OFFENSE: CONCEPT AND DIFFERENTIATION

Колпаков V.K.

Zaporizhzhya national university, str. Zhukovsky, 66, Zaporizhzhia, Ukraine

The article examines the actual signs of an administrative offense. Study the legal structure of an administrative offense. Study the laws on administrative offenses. It explains the concept of the actual signs of an administrative offense. It explains the concept of the legal structure of an administrative offense. We investigate their relationship. Identify common characteristics and features of the administrative offense of an administrative offense.

The actual symptoms of this empirical signs. The actual signs sous-exist in the material world. The actual signs are established through observation. The article deals with the legal nature of the administrative tort law of Ukraine. To that end, studied the signs of the administrative tort. The author distinguishes between a posteriori and a priori signs of administrative tort. Posteriori signs are fixed by law. These features - the truth of facts. They are the same for any behavioral act. A priori characterize the individual behavioral act. They are the result of the analysis of a particular behavioral act. These features - the truth of logic. They allow to characterize behavioral act as an administrative tort.

The article deals with their classification according to the degree of public danger; the nature of the damage caused; guilty subjects; structural features; regulation in the legislation. The author proves that a set of a priori evidence of individual behavioral act is a system. Signs of legal structure of an administrative offense gnoseological signs. Signs of legal structure of an administrative offense need to be proved. In it a difference between the actual signs of an administrative offense and signs of structure of an administrative offense. Problem in the following: a) the administrative offense when is the actual signs; b) the administrative offense when is signs of structure of an administrative offense. Signs which are directly listed by the law in particular article 9 code of Ukraine about administrative offenses, are signs a posteriori. Signs which the concept "structure of administrative offense" contains are aprioristic.

The ratio a posteriori and aprioristic is that knowledge which was gained previously by practical consideration (a posteriori knowledge, knowledge the acquired from experience, empirical knowledge, truth of the fact) precede further experience, will organize and direct it. Act as the tool which serves for receiving and formation of new knowledge of theoretical level (aprioristic knowledge, knowledge the acquired from consciousness, theoretical knowledge, truth of reason).

From here follows: to truly consider "harm" as an ontologic sign of the objective party of an offense which is inherent in crimes and administrative offenses. Gnoseological a sign of the objective party of structure of an offense which is inherent in crimes and administrative offenses is "public danger".

Its existence or absence in harmful action is proved during the investigation of the corresponding affairs. Proof consists: a) in research and an assessment by the subject of investigation of all circumstances of act; b) to the formulation of the conclusion about its qualification. The sign of the objective party of structure of an offense - «public danger» actually appears in it the conclusions (the resolution on the case of administrative offense, a sentence of court) gnoseological.

On the basis of differentiation of the actual signs of an administrative offense from signs of structure of an administrative offense the ratio is investigated: a) public harm of an administrative offense; b) public danger of an administrative offense. It is proved: 1) Public harm – ontology of an administrative offense. Public harm – a posteriori sign of an administrative offense; 2) Public danger – gnoseology of an administrative offense. Public danger – an aprioristic sign of an administrative offense.

Main conclusion: an administrative offense is act in gnoseology of which existence of signs of structure of an administrative offense is proved.

Key words: administrative offense, offense ontology, offense gnoseology, actual indication of an offense, legal components of an offense, posteriori legal signs of an offense, aprioristic legal signs of an offense, public danger of an administrative offense, public harm of an administrative offense.

Найбільш загальні характеристики адміністративного проступку містяться, по-перше, у його фактичних ознаках, а по-друге, у його юридичному складі. Ознаки сформульовані в ст. 9 «Поняття адміністративного правопорушення» Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [1], яка подає їх вичерпний перелік. Такими правопорушеннями є протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління.

Про склад проступку йдеться у статті 247 «Обставини, що виключають провадження у справі про адміністративне правопорушення». Але в цьому разі законодавець уникнув будь яких вказівок щодо розуміння поняття «склад адміністративного правопорушення (проступку)». Він зазначив, що провадження у справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато (а розпочате підлягає закриттю) за відсутності складу адміністративного правопорушення.

З огляду на зазначене виникає питання, яке діяння є адміністративним проступком: а) у якому є лише ознаки, перелічені у ст.9 КУпАП незалежно від наявності юридичного складу; б) у якому поряд із встановленими ознаками доведено наявність юридичного складу проступку?

Коректне вирішення цього питання є вихідною позицією щодо розуміння змісту понять «адміністративне правопорушення (проступок)» і «адміністративна відповідальність», а також формулювання відповідних дефініцій.

Ознаки, які передбачені у ст.9 КУпАП, є фактичними, або емпіричними, тобто ознаками події, яка трапилась у матеріальному світі та може бути розцінена як адміністративний проступок. Вони виявляються простим спостереженням відповідного діяння та фіксуються шляхом його точного опису, який можна вважати калькою (від фр. *calque* – копія) діяння. Такі описи ми знаходимо в актах, протоколах, поясненнях, експертних висновках та інших аналогічних джерелах. Таким чином, у частині ст. 9 КУпАП, присвяченій переліку фактичних ознак, розкрита онтологія адміністративного проступку.

Слід зазначити, що лише такої кальки явно недостатньо для висновку про те, що описаний факт (діяння) є адміністративним правопорушенням. Не даремно законодавець, завершуючи опис фактичних ознак, робить приписку: «і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність». У продовження цієї тези сформульована частина друга ст.9 КУпАП: «Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності». Виконання зазначених вимог закону неможливо здійснити за допомогою лише онтологічного опису. Для цього потрібні інші юридичні засоби та інструментарій, які зорганізовані поняттям «склад адміністративного проступку».

Склад проступку – узагальнена абстракція. Це поняття (термін) введено в науковий обіг для позначення результатів наукового, системного осмислення емпіричних (фактичних) знань про адміністративний проступок.

Вчення про склад правопорушення займає одне з центральних місць в адміністративно-правовій науці та має велике практичне значення. По-перше, воно сприяє виявленню найбільш істотних ознак антигромадських діянь, їхньому розмежуванню та встановленню справедливих санкцій; по-друге, допомагає правовим органам правильно кваліфікувати правопорушення й обирати адекватні заходи впливу; по-третє, дає змогу зрозуміти закон, допомагає навчанню юристів і правовому вихованню громадян.

Під складом адміністративного правопорушення розуміється встановлена адміністративним законодавством сукупність об'єктивних і суб'єктивних ознак, за наявності яких діяння вважається адміністративним правопорушенням.

Кодекс України про адміністративні правопорушення визнає відсутність у діянні складу (сукупності суб'єктивних і об'єктивних ознак) адміністративного правопорушення як обставини, що виключає провадження у справах про адміністративні правопорушення. Це рівнозначно визнанню того, що діяння без таких ознак не є проступком (п.1 ст.247 КУпАП).

У зв'язку з цим виникає питання: скільки ознак у правопорушення, які ці ознаки за своїми юридичними властивостями, які з них є обов'язковими для визнання діяння адміністративним проступком, тобто утворюють його склад? Цілком очевидно, що кожне конкретне правопорушення має величезну кількість ознак, що виділяють його із загальної маси проступків і роблять особливим, специфічним явищем реальної дійсності. За своїми юридичними властивостями ці ознаки поділяються на: а) ті, які мають юридичне значення (юридично значущі); б) ті, які не мають юридичного значення (юридично незначущі).

Юридично значущі ознаки, у свою чергу, поділяються на дві групи: по-перше, ознаки, які входять до складу проступку (описані в законі), або конструктивні ознаки; по-друге, ознаки, які не входять до складу проступку. До другої групи належать обставини, що пом'якшують (ст.34), обтяжують (ст.35), виключають (ст.17) відповідальність тощо.

Наявність конструктивних (які утворюють склад) ознак і робить те чи інше діяння адміністративним правопорушенням. Більше того, реальне діяння тільки тоді вважається проступком, коли воно містить усі ознаки складу (відсутність хоча б однієї з них означає відсутність складу загалом). Усі інші його ознаки на таку кваліфікацію не впливають.

Як впливає з дефініції (визначення) складу, ці ознаки повинні бути закріплені (описані) у законі. Засіб, за допомогою якого зазначені ознаки зафіксовані в законі, має важливе значення для розуміння сутності складу адміністративного правопорушення.

Існує як мінімум дві точки зору на цю проблему. Відповідно до першої ознаки складу проступку закріплюються в статтях Особливої частини КУпАП. Ця точка зору, на наш погляд, є помилковою з таких підстав.

По-перше, вона ґрунтується на ототожненні статті Особливої частини з нормою закону, що визначає склад проступку. Варто зауважити, що проблема співвідношення норми права та статті нормативного акта давно привертає увагу вчених-юристів. Тут найбільш плідними виявилися дослідження представників кримінального права. З їхніми висновками про те, що стаття закону може бути частиною норми, а норма може мститися в ряді статей і навіть у ряді законодавчих актів, оскільки норма – це правило, а стаття законодавчого акта – лише форма викладу думки законодавця і форма вираження його державної волі, важко не погодитися.

По-друге, аналіз Особливої частини КУпАП показує, що диспозиції будь-якої статті не містять повного переліку всіх ознак складу. Наприклад, у них немає вказівок на вік правопорушника, його осудність, намір тощо. Ці ознаки, будучи загальними для всіх адміністративних правопорушень, закріплюються нормами Загальної частини КУпАП.

Відповідно до другої точки зору, адміністративно-правова норма, що закріплює склад проступку, синтезується з положень Загальної та Особливої частин КУпАП. Загальна частина закріплює ознаки, що є обов'язковими для будь-якого проступку (вік, з досягненням якого настає адміністративна відповідальність; форми вини) і в статтях Особливої частини не фігурують. Особлива частина закріплює конкретні (особливі) ознаки адміністративних правопорушень. Таке «розчленування» адміністративно-правової норми за статтями Загальної та Особливої частин здійснено з єдиною метою – щоб десятки разів не повторювати загальні ознаки у визначенні діяння адміністративного правопорушення. Наприклад, ст.148 КУпАП застерігає: «Пошкодження таксофонів тягне за собою накладення штрафу». Ця стаття означає: якщо осудна особа, яка досягла 16 років, умисно пошкоджує телефон-автомат, то компетентний орган вправі накласти на неї адміністративне стягнення у вигляді попередження або штрафу.

Отже, відповідно до цієї точки зору, з'ясування складу будь-якого адміністративного правопорушення в обов'язковому порядку містить аналіз статей Загальної та Особливої частин КУпАП.

Усі ознаки складу адміністративного правопорушення взаємопов'язані та взаємозалежні, тобто їхня сукупність являє собою цілісне системне утворення. Візьмемо для прикладу дрібне розкрадання (ст.51 КУпАП). Самі по собі такі його ознаки, як державне або колективне майно, намір, досягнення 16-річного віку тощо, взяті як окремо, так і в сукупності, нічого вартого осуду не містять. Але коли вони об'єднуються законодавцем у відповідній нормі як ознаки конкретного протиправного діяння, перед нами виникає юридична модель адміністративного правопорушення (його склад).

З визнання такої властивості складу, як цілісність, впливає дуже важливий висновок: якщо в діянні немає хоча б однієї з ознак, що містяться в складі, то в ньому немає і цього складу, тобто воно не може бути кваліфіковане за конкретною статтею на основі норми права, що закріплює цей склад. Це означає, що в діянні або є інший склад, або немає ніякого.

Велике практичне значення має виділення постійних і перемінних ознак складів правопорушень.

Постійними вважаються ті, що чітко визначені правовою нормою, теорією або усталеною практикою. Наприклад, чітко зафіксований зміст понять: «піднаглядний», «транспортний засіб», «пішохід» тощо. Перемінними називають ознаки, зміст яких чітко не зафіксований.

Їх перший різновид становлять ті ознаки, що містяться в бланкетних нормах і змінюються підзаконними актами. Наприклад, законом установлена відповідальність за порушення правил санітарії (статті 42, 43, 107), благоустрою населених пунктів (ст.152), тримання собак і кішок (ст.154) тощо. Ці правила можуть установлюватися, змінюватися, скасовуватися органами управління, що тягне зміну ознак відповідних складів.

Другий різновид перемінних ознак – оцінні. Зміст таких ознак у нормативному порядку чітко не визначається, і питання про їх наявність або відсутність вирішується практичними працівниками з урахуванням конкретних обставин. Наприклад, «грубе порушення» (ст.ст.85, 86, 108), «забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання» (ст.184), «об'єкти, що сприяють масовому скупченню птахів, небезпечних для польотів повітряних суден» (ст.111).

За ступенем узагальнення розрізняють ознаки: а) загальні; б) родові, або видові; г) конкретні, або одиничні. Загальні ознаки властиві всім складам (протиправність, осудність, вина та ін.). Родові ознаки (видові) характерні для групи складів. Наприклад, для складів, що описують правопорушення в галузі стандартизації, якості продукції, метрології і сертифікації, специфічним буде об'єкт зазіхань – суспільні відносини, що складаються в цій сфері. Конкретні (одиничні) характеризують окремі конкретні склади. Наприклад, «нецензурна лайка» (ст.173), «проституція» (ст.181-1), «організатор вуличного походу» (ст.185-1).

Важливу роль розуміння співвідношення ознак фактичних і ознак складу (апостеріорних і апіорних ознак¹) і відповідно до цього онтології та гносеології проступку відіграє під час розв'язання питання про його шкідливість або суспільну небезпеку. Воно є дискусійним ще з середини ХХ століття [2, с. 75] і таким залишається й досі [3, с. 62-64]. На нашу думку, розгортання дискусії з приводу шкідливості або суспільної небезпеки як ознаки адміністративного проступку має два (безумовно, пов'язані між собою) аспекти: політичний і юридичний.

Політичний аспект полягає в тому, що визнання за адміністративним деліктом ознаки суспільної небезпеки вказує на його генетичні зв'язки зі злочином, дає підстави для виключного використання для його позначення терміну «адміністративний проступок», залишає можливість позначити неправомірні дії терміном «адміністративне правопорушення».

¹ Ознаки, які безпосередньо перелічує закон, зокрема стаття 9 КУпАП, є ознаками апостеріорними. Ознаки, які містить поняття «склад адміністративного проступку», є ознаками апіорними. Співвідношення апостеріорного і апіорного полягає в тому, що знання, які попередньо були одержані досвідним шляхом (апостеріорні знання, знання, набуті з досвіду, емпіричні знання, істина факту), надалі передують досвіду, організують і спрямовують його, є інструментом, який слугує для набуття і формування нових знань теоретичного рівня (апіорні знання, знання, набуті зі свідомості, теоретичні знання, істина розуму).

Невизнання за адміністративним деліктом ознаки суспільної небезпеки дає можливість створення концепції щодо його особливої правової природи, яка пов'язана із соціалістичним суспільством, затушувати питання про правову природу адміністративного судочинства.

Юридичний аспект цієї дискусії впливає з близькості адміністративних проступків (деліктів) і кримінальних правопорушень (злочинів). У літературних джерелах відзначається, що зазначені види правопорушень як соціальні явища дуже близькі між собою, а межі між ними досить рухливі та надто умовні. З цього приводу зазначимо, що законодавча практика знає випадки, коли перші з них перетворюються на другі й навпаки. Тобто одне й те саме діяння на одному проміжку часу розцінюється як злочин, а на іншому – як адміністративний проступок [4, с. 185].

Прикладом може слугувати адміністративна відповідальність за дрібне хуліганство. У перші роки її існування незалежно від кількості виконаних особою протягом року складів наступала саме вона. З перебігом часу законодавець прийшов до висновку про доцільність кримінальної відповідальності спочатку за третє, а потім за друге дрібне хуліганство. Згодом кримінальна відповідальність за дрібне хуліганство була скасована. Сьогодні законодавство України кримінальної відповідальності за дрібне хуліганство не знає.

Аналіз кримінальних і адміністративних справ показує, що за значний проміжок часу властивості дрібного хуліганства майже не змінилися, а от їх правова оцінка змінилася суттєво. Отже, все залежить від волевиявлення законодавця, вираженого у праві та зумовленого соціально-політичними та іншими потребами суспільства, а також ситуацією, що в ньому склалася [5, с. 173-174].

Вищезазначене певною мірою збігається з тезою, що між різними категоріями правопорушень об'єктивно існує лише кількісна відмінність у ступені суспільної небезпеки, а якісну відмінність надає законодавець [6, с. 226].

Ця якісна відмінність значною мірою проявляла себе у зміні процедури щодо притягнення правопорушника до відповідальності. Як відомо, суб'єктом застосування заходів відповідальності до злочинця є суд. Суб'єктом застосування заходів відповідальності до адміністративного правопорушника є, як правило, посадові особи органів управління.

Зміна процедури притягнення до відповідальності порушувала просте питання: чому для покарання за скоєння певних правопорушень законодавець у одних випадках надає перевагу адміністративним, а у других – судовим засобам? Відповіддю повинен був стати матеріальний (об'єктивний) критерій відокремлення адміністративних правопорушень від злочинів. У ході його пошуку формуються два підходи до вирішення зазначеного питання. Відповідно до першого адміністративні делікти є діяннями, що мають суспільну небезпеку. Відповідно до другого адміністративні делікти є діяннями шкідливими.

Прихильники оцінки адміністративного правопорушення як явища, що не є суспільно небезпечним, спираються на твердження про те, що злочини – це якісно особливий вид правопорушень, а їх основна матеріальна властивість полягає в суспільній небезпечності. На їх думку, суспільна небезпека повно характеризує виключно злочини, і для інших правопорушень ця ознака не обов'язкова.

Причому вони вказують на норми Кримінального кодексу, які містять визначення злочину як суспільно небезпечного діяння і фіксують, що не є злочином дія чи бездіяльність, яка хоч формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Отже, зазначають вони, у праві чітко закріплено, що малозначущий протиправний вчинок не є суспільно небезпечним і не може розглядатися як злочин. Виходячи з цього положення, можна зробити два висновки. Перший: ознака суспільної небезпеки властива тільки злочинам, інші правопорушення позбавлені цієї якості. Другий: адміністративні правопорушення (проступки) не являють собою суспільної небезпеки; це суспільно шкідливі, антигромадські явища.

Шкідливість розглядається ними як властивість, наявність якої виключає суспільну небезпеку та визнається критерієм, за яким адміністративні правопорушення відокремлюються від інших порушень правових норм, а насамперед від злочинів. Тому й відрізняються злочини від

адміністративних правопорушень тим, що злочини – діяння суспільно небезпечні, а адміністративні правопорушення – діяння лише шкідливі.

Науковці, які розглядають адміністративні правопорушення як суспільно небезпечні діяння, зазначають, що їх вихідною позицією є матеріальна єдність усіх правопорушень. Тому суспільна небезпека – це ознака, властива їм усім без винятку. Відмінність полягає лише в ступені суспільної небезпеки.

Злочини мають підвищений ступінь суспільної небезпеки. Адміністративним правопорушенням вона властива «меншою», «невеликою», «невисокою», «незначною» мірою і не досягає того рівня, з якого починається застосування заходів кримінальної відповідальності.

Л.В. Коваль з цього приводу зазначає, що суспільна небезпека – одна з основних ознак адміністративного правопорушення, є його об'єктивною властивістю, і розглядає її як критерій диференціації адміністративних проступків між собою та розмежування адміністративних проступків і злочинів. Далі він робить висновок, що більшість адміністративних проступків відрізняється від злочинів меншим ступенем суспільної небезпеки, відсутністю великої шкоди для суспільства, яку завдають йому кримінальні злочини [7, с. 15].

Вихідною позицією поглядів Є.В. Додіна на проблему співвідношення суспільної небезпеки та шкоди як характеристик адміністративного делікту є судження В.А. Власова про наявність якісних відмінностей між злочином і адміністративним проступком [8, с. 24]. Якісні відмінності, на думку Є.В. Додіна, знаходять зовнішній вираз у категорії «характер». З цього приводу він пише, що у філософії категорія «якість» трактується як «визначеність об'єкта». Вона являє собою цілісну та відносно стійку сукупність ознак, що визначають його специфіку і риси подібності з іншими об'єктами. Цю визначеність надає злочинам особливий характер суспільної небезпеки. Саме характер суспільної небезпеки, а не ступінь суспільної небезпеки відрізняють злочини від адміністративних деліктів. Ступінь – показник кількості. Нагромадження суспільної небезпеки за законом діалектики переходу кількості в якість перетворює проступок у якісно нове явище – злочин [9, с. 34-35].

У кримінальному праві вчення про суспільну небезпеку діяння розвинулося в межах соціологічної школи. У його доктрині вона визнається матеріальною ознакою будь-якого злочину і характеризується кількісними та якісними властивостями. Їх сукупність визначає тяжкість посягання у цілому. Якісна властивість називається характером суспільної небезпеки, а кількісна – її ступенем.

Характер суспільної небезпеки визначається суспільною цінністю об'єкта злочину (родового і безпосереднього), на який посягає злочинець. Ступінь суспільної небезпеки зумовлюється розміром завданої шкоди, способом вчинення злочину, місцем, обставинами та стадіями його вчинення, формою вини, мотивом і метою, а також особою винного. Ступінь суспільної небезпеки остаточно виражений у санкції кримінально-правової норми.

Суспільна небезпека проявляється в певному рівні шкідливості для суспільства. Зменшення цього рівня інколи завершується втратою суспільної небезпеки діяння, тобто воно перестає бути злочином. Так, не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі.

Суть цієї правової норми полягає в тому, що лише формальної, зовнішньої схожості діяння зі злочином ще недостатньо для визнання його таким. Вирішення цього питання віднесено до компетенції правозастосувача.

Малозначне діяння, що не містить складу злочину через відсутність суспільної небезпеки, може утворювати склад іншого правопорушення (наприклад, адміністративного чи дисциплінарного проступку). У таких випадках до винної особи можуть бути застосовані заходи адміністративного чи дисциплінарного впливу.

Значення суспільної небезпеки полягає у тому, що вона, по-перше, є основним критерієм визнання діяння злочинним, тобто підставою його криміналізації; по-друге, дає змогу класифікувати злочини за ступенем тяжкості; по-третє, визначає межу між злочинами та іншими правопорушеннями (зокрема, адміністративними проступками); по-четверте, є однією із загальних засад індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання.

З огляду на зазначене в українській адміністративно-правовій концепції виникає три варіанти вирішення проблеми співвідношення шкідливості та суспільної небезпеки як ознак адміністративного проступку.

Перший погляд (Л.В. Коваль) полягає в тому, що поняття «суспільна небезпека» є загальним. Характеристики загального – це ступінь і кількість. Ступінь визначається питомою вагою шкоди. Кількість визначається повторністю та рецидивом.

Другий погляд (І.П. Голосніченко) полягає в тому, що загальним є поняття «шкідливість». Зростання або зниження питомої ваги шкідливості утворює відповідну ступень суспільної небезпеки.

Третій погляд (Є.В. Додін) полягає в тому, що поняття «суспільна небезпека» є загальним. Характеристики загального – це характер, що має якісний зміст, і ступінь, що має кількісний зміст. Зростання або зниження питомої ваги кількісних показників, відповідно до законів діалектики, впливає на якісний зміст, тобто на характер.

Отже, незважаючи на тривалість дискусії щодо проблеми суспільної небезпеки адміністративних правопорушень, можна констатувати спільність поглядів її учасників у визнанні негативного характеру усіх правопорушень. Негативна ж оцінка не може полягати в чомусь іншому, крім шкоди та суспільної небезпеки.

Водночас представники дискусійних точок зору не знайшли достатніх аргументів, які б дали змогу прийняти одну з позицій за основу і здійснювати подальші дослідження проблем шкідливості та суспільної небезпечності адміністративних деліктів шляхом створення спільної базової концепції.

Загальною вадою поглядів фахівців, що беруть участь у полеміці із зазначеного питання, є, на нашу думку, пріоритет логіко-поняттєвого підходу до обґрунтування своїх аргументів і доказів. Залежно від того, який зміст вкладається в поняття «шкода» і «суспільна небезпека», робиться висновок: а) про їх наявність або відсутність серед ознак адміністративного проступку; б) про загальний характер одного з понять відносно другого; в) про пріоритетність одного перед іншим у формуванні категорії «адміністративний проступок (делікт)».

Ми вважаємо за можливе запропонувати новий підхід щодо об'єктивного розмежування категорій «шкода» і «суспільна небезпека». Цей підхід ґрунтується на сучасних висновках філософії права та полягає в дослідженні зазначених категорій з позицій: а) правової онтології; б) правової гносеології.

Застосування онтологічних і гносеологічних знань як методів дослідження адміністративно-деліктного середовища свідчать, що поняття «шкода», «шкідливість», «суспільна шкода», «об'єктивна шкідливість діяння» є **онтологічними** категоріями та проявляються у емпіричному вимірі. Наявність шкоди, за правило, встановлюється шляхом опису, який сам по собі вже виступає доказом шкідливості відповідного діяння.

Не даремно законодавець застосовує зазначене поняття як первісну ознаку правопорушення. Так, адміністративний проступок визнається вчиненим, коли особа, яка його вчинила, передбачала, бажала, свідомо допускала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності (ст.ст.10 і 11 КУпАП). Відповідно до закону потерпілою є особа, якій адміністративним правопорушенням заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду (ст.269 КУпАП). Вимога зазначати у документі, який описує факт вчинення адміністративного проступку (протоколи про адміністративний проступок), наявність матеріальної шкоди також свідчить про онтологічну природу категорії «шкода» (ст.256 КУпАП).

Суспільна небезпека – це **гносеологічна** категорія. Її неможливо встановити шляхом онтологічного опису того, що трапилось. Вона доводиться шляхом дослідження усіх ознак і характеристик факту дійсності, а в нашому випадку – правопорушення. Дослідження усього комплексу властивостей правопорушення здійснюється у відповідних організаційних формах – справах про адміністративні проступки, кримінальних справах, дисциплінарних справах тощо. Такі справи за своєю суттю є гносеологічним відбитком конкретного діяння. Розслідування справи – це пізнання (дослідження) факту реальної дійсності, в онтології якого виявилися ознаки правопорушення (кримінального, адміністративного, дисциплінарного тощо).

За Кримінальним кодексом особа, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості (крім корупційних злочинів), може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо буде визнано,

що на час кримінального провадження внаслідок зміни обставин вчинене нею діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною.

Зауважимо, що в законі йдеться саме про суспільну небезпеку, а не про шкоду або шкідливість. Тим самим законодавець підкреслює, що діяння втрачає не онтологічну ознаку «шкідливість», а гносеологічну – «суспільну небезпеку».

У цьому контексті важливим аргументом щодо гносеологічності категорії «суспільна небезпека» є нормативне закріплення юридичного значення суб'єктивного компоненту (позиції дослідника) в остаточному вирішенні питання про суспільну небезпеку діяння. За Кримінально-процесуальним кодексом України слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному та неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Жоден доказ не має наперед встановленої сили.

Це означає, що кожен із суб'єктів доказування в межах своєї компетенції здійснює відшукування (виявлення), процесуальне закріплення, дослідження й оцінку доказів. Оцінці підлягає кожен доказ окремо і усі вони в сукупності. Під час оцінки окремих доказів враховується специфіка їхніх джерел, а також вироблені наукою, перевірені практикою і історичним досвідом особливості оцінки цих джерел (наприклад, під час оцінки показань свідків враховуються особливості психологічного процесу їхнього формування).

Методами такої оцінки є, зокрема, аналіз самого факту та порівняння (зіставлення) цього факту з іншими доказами, що мають у справі; її результатом – внутрішнє переконання про відсутність чи наявності суперечностей між доказом, що виявлений знову, і доказами, що були зібрані раніш. Встановлені суперечності служать підставою для пошуків засобів їх вирішення шляхом відшукування й оцінки нових фактів.

Кінцевим результатом цієї діяльності є формулювання висновків у справі. При цьому кожна особа – суб'єкт доказування (суддя, прокурор, слідчий) робить такі висновки самостійно і незалежно від інших учасників процесу.

Побічною вказівкою на онтологічний характер фактичних ознак адміністративного проступку, які зафіксовані у протоколі про адміністративний проступок (ст.256 КУпАП), і гносеологічний характер ознак, що містяться у постанові по справі про адміністративний проступок (ст.283 КУпАП), слід визнати термінологію, яку застосовує законодавець у відповідних випадках.

Так, протокол про адміністративний проступок складається, а постанова у справі про адміністративний проступок виноситься. Термін «складання» означає поєднання в сукупність незмінюваних предметів, частин, ознак. Термін «винесення» походить від слова «виноска», що означає пояснення чого-небудь. Пояснення містить оцінку суб'єктом пояснення наявних у дійсності фактів, обставин, предметів і тому є гносеологічною категорією.

З огляду на вищезазначене в новому вимірі постає питання щодо притаманності адміністративному проступку такої гносеологічної ознаки, як суспільна небезпека. З цього приводу в одному з коментарів до Кримінального кодексу України зазначено: по-перше, що суспільна небезпека – це об'єктивна властивість будь-якого правопорушення, включаючи злочин; по-друге, що властивість суспільної небезпеки полягає в тому, що правопорушенням завдається загроза заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Така шкода полягає в дестабілізації суспільних відносин, порушеннях правопорядку, законних прав і свобод громадян та організацій. Шкода завдається потерпілій особі і може бути матеріальною, фізичною, моральною.

Відповідно до міркувань щодо співвідношення понять «шкідливість» і «суспільна небезпека» необхідно відзначити, що термін «суспільна небезпека» КУпАП не використовує. Утім, аналіз чинного законодавства України дає змогу зробити висновок про те, що законодавець пов'язує суспільну небезпеку з будь-яким правопорушенням.

Таким чином, на нашу думку, є достатньо підстав вважати «шкідливість» онтологічною ознакою об'єктивної сторони правопорушення (не складу, а суто діяння), яка притаманна злочинам і адміністративним проступкам. Гносеологічною ознакою об'єктивної сторони складу правопорушення, яка притаманна злочинам і адміністративним проступкам, є «суспільна небезпека».

Ї наявність або відсутність у шкідливому діянні доводиться в ході розслідування відповідних справ, яке полягає в дослідженні й оцінці суб'єктом розслідування усіх обставин, що мають стосунок до цього діяння, і формулюванні висновку щодо його кваліфікації. У такому висновку (постанова у справі про адміністративний проступок, вирок суду) фактично фігурує гносеологічна ознака об'єктивної сторони складу правопорушення – «суспільна небезпека».

Таким чином, адміністративним правопорушення (проступком) є діяння, у гносеології якого встановлено ознаки його складу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : введений в дію Постановою Верховної Ради Української РСР від 07.12.1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.
2. Колпаков В.К. Теорія адміністративного проступку : [монографія] / В.К. Колпаков, В.В. Гордєєв. – Х. : Харків юридичний, 2016. – 344 с.
3. Супонина Е.Ф. Куда уходит вредность, или размышление над двумя законопроектами / Е.Ф. Супонина // Внедрение результатов инновационных разработок. Проблемы и перспективы : материалы Международной научно-практической конференции : в 2 ч. (18 января 2016 г., г. Пенза). – Уфа : МЦИИ ОМЕГА САЙНС, 2016. – Ч. 2. – 188 с.
4. Колпаков В.К. Адміністративна делікція поняття і критерії / В.К. Колпаков // Людина, суспільство, держава : правовий вимір в сучасному світі : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 27 лютого 2014 р.). – К., 2004. – С. 184-186.
5. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность / Н.Ф. Кузнецова – М. : Изд. МГУ, 1969. – 232 с.
6. Курс советского уголовного права (Часть общая) : в 2-х т. / [М.Д. Шаргородский, И.И. Слудкин, С.А. Домахин и др.]. – Л. : Изд. Ленинград. ун-та, 1968. – Т. 1. – 616 с.
7. Коваль Л.В. Відповідальність за адміністративні правопорушення : [монографія] / Л.В. Коваль. – К. : Вища школа, 1975. – 160 с.
8. Власов В.А. Сельские исполнители / В.А. Власов, В.В. Пирогов. – М. : Изд. Власть Советов, 1930. – 112 с.
9. Додин Е.В. Правонарушения в системе механизма торможения социально-экономического развития страны / Е.В. Додин // Роль органов внутренних дел в преодолении антиобщественных проявлений : межвузовский сборник научных трудов. – К. : НИиРИО КВШ МВД СССР, 1988. – С. 32-37.

REFERENCES

1. "Code of Ukraine on Administrative Offences : Enacted by Resolution of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR on 07.12.1984", *Vidomosti Verkhovnoyi Rady URSR*, 1984, app. to no. 51, art. 1122.
2. Kolpakov, V.K. and Hordyeyev, V.V. (2016), *Teoriya administratyvnoho prostupku : monohrafiya* [The theory of an administrative offense : monograph], Kharkiv yurydychnyi, Kharkiv, Ukraine.
3. Suponina, E.F. (2016), "Where the badness goes, or meditation on the two bills", *Vnedrenie rezultatov innovatsionnyh razrabotok. Problemy i perspektivy : materialy Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii* [Implementation of innovations results. Problems and prospects : materials of the International research and practical conference], January 18, 2016, Penza, MTsII OMEGA SAYNS, part 2, Ufa, Russia.
4. Kolpakov, V.K. (2014), "Administrative delectation: concepts and criteria", *Lyudyna, suspilstvo, derzhava : pravovyi vymir v suchasnomu sviti : materialy IV Mizhnarodnoyi nauково-praktychnoyi konferentsiyi* [Human, society, state : legal aspects in the modern world : materials of the IV International research and practical conference], National aviation university, Kyiv, February 27, 2014, pp. 184-186.
5. Kuznetsova, N.F. (1969), *Prestuplenie i prestupnost* [Crime and criminality], Izd. MGU, Moscow, Russia.

- 6 Shargorodskiy, M.D., Slodkin, I.I., Domakhin, S.A. et al. (1968), *Kurs sovetskogo ugovnogo prava (Chast obshchaya)* [Course of the Soviet Criminal Law (General part)], part. 1, Izd-vo Leningrad university, Leningrad, Russia.
- 7 Koval, L.V. (1975), *Vidpovidalnist za administrativni pravoporushennya : monohrafiya* [Responsibility for administrative offenses : monograph], Vishcha shkola, Kyiv, Ukraine.
- 8 Vlasov, V.A. and Pirogov, V.V. (1930), *Selskie ispolniteli* [Rural executors], Izd. Vlast Sovetov, Moscow, Russia.
- 9 Dodin, E.V. (1988), "Offences in the system of braking mechanism of country socio-economic development", *Rol organov vnutrennikh del v preodolenii antiobshchestvennykh proyavleniy : mezhvuzovskiy sbornik nauchnykh trudov* [The role of internal affairs bodies in overcoming antisocial manifestations : interuniversity collection of scientific papers], NIiRIO KVSh MVD SSSR, Kyiv, pp. 32-37.

УДК 342: 347.91 (477)

КЛАСИФІКАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ: ПОШУК БАЗОВОГО КРИТЕРІЮ

Лютіков П.С., д.ю.н., доцент

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
lyutikovp@mail.ru*

У статті під кутом зору сучасних тенденцій розвитку адміністративно-правової науки та думок вчених-адміністративістів з приводу порушеної проблематики окреслено основні критерії класифікації юридичних осіб у системі суб'єктів адміністративного права та запропоновано базовий критерій їх класифікації.

Ключові слова: класифікація, критерій, юридична особа, адміністративна правосуб'єктність, адміністративна правоздатність, адміністративна дієздатність.

КЛАССИФИКАЦИЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ЛИЦ КАК СУБЪЕКТОВ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА В АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОЙ ДОКТРИНЕ: ПОИСК БАЗОВОГО КРИТЕРИЯ

Лютиков П.С.

*Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина
lyutikovp@mail.ru*

В статье с точки зрения современных тенденций развития административно-правовой науки и мнений ученых-административистов по поводу поднятой проблематики обозначаются основные критерии классификации юридических лиц в системе субъектов административного права и предложен базовый критерий их классификации.

Ключевые слова: классификация, критерий, юридическое лицо, административная правосубъектность, административная правоспособность, административная дееспособность.

CLASSIFICATION OF LEGAL PERSONS AS THE SUBJECTS OF ADMINISTRATIVE LAW IN THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL DOCTRINE: BASIC CRITERION SEARCH

Liutikov P.S.

*Zaporizhzhya national university, str. Zukovsky, 66, Zaporizhzhya, Ukraine
lyutikovp@mail.ru*

At the present stage of Ukrainian state updating of administrative and legal doctrine is caused by the search for an adequate responses to certain «challenges» that arose before the administrative law in the new political and socio-economic conditions of development of Ukraine. The main purpose of forming a new administrative and legal doctrine is to ensure its development and establishment in accordance with European standards. Reinventing administrative law should be focused on ensuring the most effective implementation of rights and interests of person and their effective protection, while to date the administrative law focused primarily on the needs of the state. To change the status quo and to reform successfully an administrative law is impossible without the creation of a new administrative and legal doctrine, which main task – to ensure the focus of the law on the implementation of priority